

Massimo De Angelis

Globalt kapital, livsuppehålle och frågan om alternativ

Fasor

Det är något ruttet med världen vi lever i, och vi brukar bli bekanta med detta faktum genom »skräckstatistik«. År 2003 återgav till exempel en brittisk tidning på sin förstasida lite av den skrämmande statistik som vi börjat bli vana vid. Här är några utdrag: »2147 är det år då länder söder om Sahara kan hoppas på att kunna ha halverat antalet fattiga, om trenden håller i sig«; »20 000 barn dör dagligen av sjukdomar som kan förebyggas«; »Varje år dör 500 000 kvinnor under graviditet eller förloss-

ning, en varje minut«; »13 miljoner barn dog av diarré under 90-talet – fler än alla som dött i väpnade konflikter sedan andra världskriget«. ¹ Artikeln handlade om Förenta Nationernas årliga rapport 2003, som kartlade den ökade fattigdomen i mer än en fjärdedel av världens länder. En fattigdom som har ökat genom en kombination av HIV och AIDS, svält, skulder och politisk styrning.

Det mest ruttna med världen vi lever i är dock det faktum att de flesta av dessa hemskheter är ytterst onödiga. Det finns en annan typ av skräckstatistik som, till skillnad från den vi just sett,

---

1. Larry Elliot, »The Lost Decade«, i *The Guardian*, 9 juli 2003.

inte får oss att rygga tillbaka av förtvivlan. I stället låter den oss fundera en stund, innan vi dras in i vår dagliga strömvirvel av upptagenhet som tvingar oss att lägga ifrån oss tidningen och fortsätta fokusera på vårt eget livsuppehålle i stället för att ägna oss åt andras, eller åt stela ideologiska konstruktioner med enkla svar. Skräckstatistiken av denna andra typ visar på en svårsmält verklighet: att de stora problemen i världen egentligen är småpotatis. Det är ingen *nödvändighet* att dö av undernäring, AIDS och malaria; det är ingen *nödvändighet* att generationer av barn slåss i krig i stället för att leka och lära sig fredens konst. Denna statistik visar att dessa problem är otroligt enkla att ta itu med: för att avskaffa undernäring och sjukdomar som dödar miljoner behövs bara samma mängd resurser som vi spenderar på att konsumera parfym i Europa. Men läsaren bör *inte* dra förhastade slutsatser; jag hävdar inte att problemen kan tas itu med genom att man slutar använda deodorant. Jag använder skräckstatistiken som en metafor för att sätta det som vi uppfattar som den sociala reproduktionens mest fäsansfulla problem på vår planet i ett sammanhang. När man tänker på de mer än två biljoner dollar som *dagligen* passerar genom världens finansiella center verkar dessa årliga miljarder väldigt irrelevanta, nästan som en mindre klåda. Om man ser på reproducerandet av den sociala kroppen i sin helhet, är knapphet och underskott icke-existerande, en fiktion, en uppfinning av eko-

nomer. Det verkliga problemet i vår värld är inte brist på resurser, utan vem som får vad, *i vilket syfte*, och hur denna fördelning är skyddad av lagen och statens förtryckande maskineri. Om man är ett företag som bygger dammar runt om i världen är man berättigad till exportsubventioner och det är OK och »bra för ekonomin«. Men om man är en familj i tredje världen som blivit omplacerad av samma militär som förstört ens hem för att möjliggöra byggandet av en damm i dess ställe, och korsar gränsen till ett av dessa exporterande länder blir man behandlad som en tiggare, man blir placerad i koncentrationsläger eller skickas tillbaka. Det verkliga problemet är att vi lever i ett socialt system som är beroende av att livsuppehållen ställs mot varandra. Den moderna världens fasor är ett direkt resultat av detta.

Globaliseringar

Under den ekonomiska globaliseringens processer har dessa och många andra fasor blivit mer intensiva. Vi får höra att alla människor i världen drar nytta av fri handel och fria finansiella flöden som flackar omkring i världen på jakt efter det bästa erbjudandet om vinst. Privatisering och att exponera våra skolor, universitet, sjukhus och sociala tjänster för den globala marknadens krafter ses som nästa lösning för att komma ur alla problem. För många människor i tredje världen framställs det som det säkra sättet att nå framgång att ge bort sitt land och sina floder, sitt livsuppehålle, för att lämna plats åt dammar som ger energi

åt exportfabriker eller grödor som odlas för försäljning. Vissa globala eliter propagerar för den gamla militära lösningen för att integrera folk och länder i den globala marknaden: titta på den uppstyckning av Iraks resurser som företagen utför och på planen att förvandla landet till ett marknadssambälle. Vem behöver långa WTO-förhandlingar som blivit känsliga för mediebevaktning, när man i princip kan få full investeringsfrihet, utbredd privatisering av tjänster och finansiell liberalisering genom pistolhot? Detta var, tror jag, karaktären på det experiment som den brittiska och amerikanska administrationen utförde, ett experiment som i ljuset av de pågående händelserna i Irak verkar komma till korta.

Det är inget fel med att fördjupa det ömsesidiga beroendet mellan världens folk, det som brukar kallas för globalisering. Fler människor kommer närmare varandra, får större möjligheter att dela resurser, kunskap, handlingsmönster, kultur, erfarenheter, musikaliska traditioner och så vidare; medel för att berika livet för människor och samhällen, öppna upp nya kreativitetshorisonter, fördjupa formerna för solidaritet och inbördes hjälp. Problemet är den *typ* av globaliseringsprocesser som i stället fokuserar på utbredningen och fördjupandet av marknaden i alla liv på vår planet. Således är problemet *hur* denna integration framkallas, och *hur* denna integration verkar. Den framkallas genom skapandet av vad vi kan kalla för »inhägnader«, och den verkar genom

vad vi kan kalla för »disciplinära processer«. Låt oss titta närmare på detta, för om vi vill ha en ny värld måste vi kunna se, klart och tydligt, vad vi *inte* vill ha och vad vi har emot oss.

Inhägnader

Inhägnader syftar på de strategier varigenom globala ekonomiska och politiska eliter »varufierar« olik ting. Varufiering innebär rent allmänt att förvandla sådant som annars används inom samhällen och gemenskaper, eller som utbyts som gåvor mellan dessas medlemmar eller med medlemmar av andra samhällen och gemenskaper, till ting som köps och säljs på en marknad, till varor. »Tingen« som förvandlats till varor motsvarar ofta de resurser som är nödvändiga för samhällen och gemenskaper för att reproducera sitt livsuppehälle, och inhägnandeprocessen representerar på samma gång förstörandet av dessa samhällen och dessas beroendeställning i förhållande till marknaden.

Befästandet, utvecklingen och fördjupandet av kapitalismen i våra liv beror till stor del på inhägnader. I England skulle till exempel 1700-talets industriella revolution inte ha varit möjlig utan en folkmassa utan land vars enda möjlighet att reproducera sitt livsuppehälle var att arbeta i tolv, fjorton och ibland sexton timmar för en ynkelig lön i stinkande, mörka bomullsfabriker. Människor hade med andra ord förvandlat sin förmåga att arbeta, sin arbetskraft, till en vara, och gjort letandet efter ett »jobb« till något normalt. Arbetsmark-

nader hade skapats ur intet genom att antalet alternativa sätt att reproducera livsuppehållen minskats.

Historiskt sett hade alternativen tagits ifrån dem av jordägande aristokrater och andra beväpnade bovar som hade sparkat ut dem från den mark som bygemenskaperna hade i form av allmänningar. I dessa tidiga riskkapitalisters ögon var byinvånarnas gemensamma mark en nödvändig resurs för att kunna låta får gå på bete. Får vars ull var en växande källa för profit på Flanderns exportmarknader. För byinvånarna utgjorde allmänningarna både en källa för deras livsuppehälle (ett område där man samlade ved, vilda frukter och lekte) och den axel kring vilken deras samhälle var uppbyggt.

Inhägnader är emellertid inte någonting som tillhör det förflutna utan en fara som alltid hänger över oss, och en kontinuerlig aspekt av det sociala system som vi kallar för kapitalism. Detta av två skäl. För det första kan människor gå samman i kamper, och dessa kamper kan antingen helt förhindra inhägnandet av allmänningar, eller erbjuda ett betydande motstånd för att sakta ner processen. För det andra: på grund av människors många försök att skapa nya former för socialt samarbete och produktion av livsuppehållen som är oberoende av konkurrerande tryck från marknaden, lyckas människor ofta etablera nya allmänningar, nya sätt att få tillgång till resurser som är nödvändiga för deras livsuppehälle och som inte passerar genom marknaden och dess

systematiska hetsjakt. Låt oss inte glömma att »välfärdsstaten« som nu är i färd med att privatiseras var en eftergift till tidigare kamper, en »allmänning« som man vann.

Men vad en generation vinner, kan en annan generation förlora, och där ett visst samhälle kan lyckas försvara sig, kan ett annat samhälle bli överrumplat av våld och omständigheter. Eftersom kapitalistisk jakt på vinst är avhängig varuproduktion är inhägnader alltid en del av den kapitalistiska vapenarsenalen, det är bara en fråga om huruvida en viss elit i ett visst sammanhang tror att de kan lyckas tvinga igenom sina särskilda inhägnandestrategier.

I dag har inhägnader, varufieringen av resurser som folk är beroende av för sitt uppehälle, många former. Det kan handla om att man tar land- och vattenresurser från tusentals bondesamhällen när en internationell bank har finansierat bygget av en damm, som i fallet med dammprojekten i Namadadalen i Indien och Plan Puebla Panama i Latinamerika. Det kan också handla om budgetnedsskärningar på sjukvård, mediciner och skolor, eller, vilket speciellt gäller för länder i syd, nedskaerningar av matsubventioner för att kunna betala räntan på en skyhögt internationell skuld. I alla dessa fall av nedskaerningar, fråntagande av land och vatten och andra inskränkningar används inhägnader för att rationalisera och öka »effektiviteten« och den »globala konkurrenskraften«. Inhägnader är således en strategi för att göra folk

beroende av marknader för sitt livsuppehälle.

Både igår och i dag kämpar dock människor mot alla typer av inhägnader, och kamperna ser olika ut beroende på omständigheterna. Precis som när tusentals bönder utan land, så kallade »diggers«², 1649 försökte återta kungens mark till sig själva och sina samhällen, mark som tjänade som jaktområde för kungen och hans trofasta män precis utanför London i St George's Hill, så ser vi i dag massor av jordlösa brasilianska bönder som ockuperar rika landägares fält för att odla sina grödor och bygga sina samhällen, skolor, kliniker, allmänningar. Precis som de ofrälse förr fick besök av kungens soldater som brände ner hyddor och dödade människor, används i dag över hela världen polis och militär för att försöka krossa de nya ofrälse som kämpar för sitt uppehälle.

Men allmänningar skapas i många andra sfärer i livet. Tänk på hur de olika artade rörelser som utgör dagens globala rättvis- och solidaritetsrörelse gör motstånd mot försök att omflytta samhällen för att ge plats för dammar; genom att göra motstånd mot privatiseringen av sociala tjänster och naturresurser såsom vatten; genom att skapa nya allmänningar genom att ockupera land och bygga samhällen; genom att

kämpa mot immaterialrättigheter som hotar miljoner AIDS-patienters liv; genom att kämpa för skuldavskrivning; genom att bara ladda ner och dela musik och mjukvara bortom de gränser som marknaden tvingar fram. Som vi ska få se skapar kampen mot inhägnader alla upptänkliga former av allmänningar, överallt.

Marknadsdisciplin

Om inhägnader tvingar folk att i allt högre grad bli beroende av marknaden för att kunna reproducera sitt livsuppehälle, försöker marknaden integrera deras verksamhet i ett system som ställer alla mot alla. Den ökade intensifieringen av ömsesidigt beroende i våra liv för med sig ökade krav från den globala marknadens sida att vi måste vara mer konkurrenskraftiga för att kunna reproducera våra livsuppehållen, vi blir tillsagda att det inte finns några alternativ till marknader, att om vi vill främja vårt livsuppehälle i form av löner, utbildning och hälsa måste vi vara mer effektiva, mer produktiva, mer tävlingslystna och mindre slösaktiga. Om man tittar på systemet ur individuella människors eller samhällens perspektiv ser det ut som om det finns någonting därute som kallas »ekonomin« som kräver att vi rättar oss efter den. Detta härskande tillståndskonventionella namn är konkur-

---

2. Diggers, »grävvarna«. Pacifistisk, demokratisk och agrarkommunistisk rörelse i England på 1600-talet. Namnet härstammar från händelserna 1649, då lantarbetare »grävde upp« obrukad allmänningssmark och fördelade avkastningen bland de fattiga i trakten. På grund av de höga livsmedelspriserna kom grävarkolonier att grundas runtom i England. Red anm.

rens, effektivitet, marknadens behov och så vidare. Vad man än kallar det så handlar det om att uppfatta det som en extern kraft som tvingar oss in i skolor, fabriker och kontor för att anpassa oss till vissa normer eller dö, att göra saker på sådana sätt som slår konkurrenten eller förlora vårt levebröd, reducera kostnader eller bli fördömda. Men att »slå konkurrenten« innebär på samma gång att man hotar konkurrerande samhällens levebröd, då dessa också är beroende av marknaden för att kunna reproducera sitt livsuppehälle. Ju mer vi är beroende av pengar för att tillfredsställa våra behov och följa våra begär, det vill säga ju mer vi behöver tillgång till *marknader*, desto mer är vi inne i en ond cirkel där livsuppehållen ställs mot varandra. Vissa av oss vinner och vissa av oss förlorar, men i vilket fall som helst är båda parter skyldiga till inblandning i det system som förmår oss att fortsätta att reproducera brist när vi borde fira överflödet.

Det vi kallar för »ekonomin« är inte i första hand en samling indikatorer och monetära mått, utan det är ett sätt för människor (för oss alla) att relatera till varandra under tiden som vi reproducera vårt livsuppehälle, ett sätt att relatera till varandra som baseras på att ställa levebröd mot varandra. Det måste påpekas att jag inte har något emot tävlingar i sig. När jag spelar bordshockey med mina vänner siktar jag på att vinna. Men oavsett om jag vinner eller förlorar delar jag alltid i slutändan en drink och en rolig stund med mina vinnande

eller förlorande vänner. Sådan och liknande tävlan är oskadlig, det är kanske närmast ett sätt att förstärka samhällets lekfullhet i stället för att förstöra den. Men ekonomins tävlan, oberoende av vilken »brist på perfektion« som ekonomer kan påstå att den har, eller om den är riktig eller bara simulerad – vilket i allt högre grad är fallet när det gäller sociala tjänster – är en typ av tävlan som får sin själva kraft genom att hota livsuppehållen, och därigenom fortsätter den att reproducera brist och förstöra samhällen.

Vi kan nu se vad tävlan har att göra med disciplin. Normer skapas när belöningar och bestraffningar upprepas i ett system. Ta till exempel de experiment med rättor som visar att när belöningar (mat) och bestraffningar (elektriska stötar) upprepas, lär sig rättorna att uppföra sig på ett visst sätt, det vill säga de lär sig vissa normer. Normer (regelbundenheter) skapas genom straff och belöning, piska och morot. Marknaden fungerar på ett liknande sätt och dess utvidgning, som framkallas av globaliseringen, gör detta mer intensivt. Till exempel kan du vara anställd av ett företag som konkurrerar med andra på den globala marknaden. Ditt uppehälle beror på hur »konkurrenskraftigt« detta företag är, det vill säga hur stor profit det gör i relation till andra företag, dess marknadsandelar etc. Emellertid beror dessa tecken på företagets »hälsa« ytterst på dig och dina medarbetare, hur mycket ni tjänar, hur hårt och länge ni arbetar, hur mycket kreativitet som in-

vesteras i processen för att göra och sälja den skapade produkten *i relation till* samma indikatorer hos andra konkurrerande företag på marknaden. Om du förlorar, med andra ord, måste du kämpa för att hinna med, annars är ditt livsuppehälle hotat (arbetslöshet, lönened-sättning, etc). Om du vinner måste du kämpa för att hålla dig uppe, annars är ditt livsuppehälle hotat. Genom öppnandet av allt fler marknader och genom omstruktureringen av produktionen till globala varukedjor som sträcker sig över hela planeten kan stora företag i allt högre grad ställa arbetare mot varandra, då deras uppehälle till exempel blir hotat av att delar av världen där lönerna är ännu lägre ansluter sig till den globala produktionen, medan andras uppehälle hotas av automatisering.

Men disciplinens och marknadens logik tillämpas i olika sammanhang, efter olika skalor; den gäller inte bara företaget. Till exempel konkurrerar hela städer, regioner och länder för att kunna attrahera kapital, och denna konkurrens inbegriper återigen att man ställer livsuppehållen emot varandra: vem kan erbjuda det mest stabila politiska systemet (det vill säga ett system som inte ifrågasätter inhägnader och marknader)? Vem kan tillhandahålla den politik som är mest gynnsam för affärer? Vilka regioner kan erbjuda mindre hårda miljökrav (det vill säga mindre kostnader för globala affärer) för att möjliggöra omflyttandet av produktionen? Den kapitalistiska globala ekonomin sätter med andra ord oss alla i arbete för

det globala kapitalet och profiten, oavsett om du är en bonde vars brunn har förorenats av den närliggande räkningen, eller om du är en kvinna som måste gå flera kilometer för att kunna hämta vatten eftersom det lokala vattnet används till att bevattna grödor som skall säljas, eller om du är en arbetare som tillverkar bilar åt din chef som försöker överträffa alla konkurrenter, vilket innebär att förstöra uppehållet för de arbetare som är anställda av dessa konkurrenter.

I denna pågående process av belöningar och bestraffningar som håller oss i koppel, uppkommer normer för interaktion oss emellan som inte är definierade av oss själva (vi som utför interaktionen), utan av den blinda och abstrakta mekanism som ställer livsuppehållen mot varandra. Normer för social produktion (det vill säga sätt att relatera till varandra) är svar på grundläggande frågor. Frågor som *vad* vi ska producera, *hur* vi ska producera, *hur lång tid* av våra liv vi ska spendera på att producera det, *vem* som ska producera det, det vill säga väldigt konkreta frågor som definierar vårt sätt att relatera till varandra, eftersom produktion alltid är en social handling. På kapitalistiska marknader besvaras inte dessa frågor av människor som själva bestämmer över sina liv och relationerna sinsemellan, och som kollektivt tillåts definiera normerna för social produktion och sina relationer till varandra. I stället definieras de av en *abstrakt* mekanism som vi har skapat

(egentligen: som stater har skapat genom svärd- och pistolhot) och som vi tvingas buga inför i våra livs dagliga praktik, *i den utsträckning* som denna praktik är kopplad till kapitalistiska marknader. När jag berättar om detta för folk under föreläsningar och seminarier brukar de både bli fascinerade och oroade över att jag är så abstrakt. Men det är ett faktum att *sättet på vilket vi reproducerar vårt livsuppehålle* inom marknaderna *bestäms* av en abstraktion, en väldigt verklig abstraktion som inte bryr sig det minsta om känslor, passioner, affekter och villkor för livsuppehål- len.

Genom denna abstrakta mekanism skapar och återskapar vi normerna för vår interaktion utan att ens vara medvetna om att vi gör just detta. Genom vår ömsesidiga hetsjakt blir varje knutpunkt i produktionen (en fabrik, ett kontor, en verkstad) ett moment i feedbackmekanismer. Varje knutpunkt måste justera sina normer i relation till existerande normer, såsom priser och kvaliteten på varorna. För att varje knutpunkt ska kunna överleva måste den antingen leva upp till eller överträffa dessa marknadsnormer, genom att till exempel sälja till ett lägre pris. Men detta innebär att man reducerar kostnader, vilket får till följd att man lämpar över kostnader på de anställda (genom att till exempel tvinga dem att acceptera lägre löner eller arbeta hårdare) eller på miljön och de samhällen vars livsuppehålle är beroende av den. Oavsett vilken metod som används har normerna förändrats

genom att man övervinner existerande marknadsnormer. Andra, vars uppehälle nu hotas av dessa normer, blir tvungna att »anpassa sig eller dö«, och således reproduceras denna mekanism i all oändlighet. I denna process kan det globala kapitalet välja den svagaste länken, ge den ett jobb, sammanlänka den med den globala ekonomin och ställa den mot oss alla, i en ändlös kapplöpning. Det är genom denna kontinuerliga mekanism och de inhägnader den förutsätter som exploateringen bibehålls, reproduceras och utvidgas, och genom vilken de rika blir rikare och de fattiga fattigare.

Hur stoppar vi allt detta? Det enkla svaret är att minska vårt livsuppehålles beroende av den kapitalistiska marknaden. Vi måste börja med att bygga alternativ som grundar sig på kamper som vänder upp och ner på de pelare som den globala kapitalismens strategier vilar på. Strategier som är baserade på inhägnader och normer för social interaktion som är påtvingade utifrån genom marknads disciplinära mekanismer. Våra praktiker måste bygga på allmänningar och skapandet av normer som bygger på demokratiska, horisontella och deltagande processer, det vill säga formandet av nya gemenskaper. För dem är det hetsjaktens inhägnader och disciplin som gäller, för oss måste det vara allmänningar och gemenskapernas deltagande processer. På denna generella nivå verkar svaret enkelt. Men vi kan inte svara på kapitalets abstraktioner med en annan lika allomfattande ab-

straktion. Att fokusera på allmänningar och gemenskaper innebär inte att avsluta debatten med ett ideologiskt färgat svar. Poängen är snarare att öppna upp debatten om hur vi koordinerar vårt livsuppehälle såväl på den lokala som på den regionala och den globala nivån, att föra upp debatten och de alternativa praktikerna på en annan nivå på vilken vi medvetet gör motstånd mot deras sätt att bestämma över livet på planeten. På denna nivå hänger det på den kreativa och organisatoriska förmåga som finns i våra rörelser, sociala nätverk och gemenskaper att komma med konkreta svar som bygger på värdet av att dela allmänningar och på den värdighet, respekt och demokrati som finns i mångfalden av nya gemenskaper.

Att grunda alternativ: allmänningar och gemenskaper

Våra kamper måste vara vår startpunkt, för varje kamp framställer alltid något alternativ. Några exempel: alternativet till att arbeta för mycket är att arbeta mindre; alternativet till fattigdom är tillgång till existensmedel; alternativet till ovärdighet är värdighet; alternativet till att bygga en damm och därigenom dra upp gemenskaper med rötterna är att inte bygga en damm och lämna gemenskaperna där de är; alternativet till tomater som ruttnar medan de transporteras på en gammal kvinnas rygg i 32 kilometer är inte GM-tomater som inte ruttnar, utan tillgång till mark nära hemmet, eller ett hem, eller en väg och

en bil; alternativet till krig är inget krig. Vi kämpar på alla dessa fronter och många till.

Hur för vi samman dessa alternativ? Hur rör vi oss från den mångfald av behov och begär, de många »ja« som kommer ur folks kamper i nord och i syd, till ett samarbete och forandet av en ny värld? Jag tror att vi behöver börja med allmänningar och gemenskaper. Det handlar om att bygga upp kraften att göra saker på sätt som är alternativ till kapitalistiska marknader, på sätt som gör det möjligt för de inblandade att gripa tag i sina/våra liv, och omsätta så mycket som möjligt av de begärda alternativen i verklighet. Att utforma diskursen om alternativ i termer av allmänningar och gemenskaper är inte samma sak som att föreslå ett program eller ett manifest. I stället innebär det att vara medveten om att våra kamper för en bättre värld måste fokusera på att *minska* vårt livsuppehälles beroende av kapitalistiska marknader, *öka* graden av autonomi i förhållande till konkurrerande kapitalistiska marknader, och forma nya sociala relationer som involverar vårt livsuppehälles reproduktion, det vill säga nya gemenskaper.

Allmänningar är *det man delar hos gemenskaper, av vilket slag som helst*: gemensamt land, gemensamma floder, gemensamt språk. Kamper för allmänningar är kamper som återkräver det som vi delar, och som således sammanfaller med att bli medvetna, tillsammans, om något som vi har behov av: Vi återkräver kunskap som allmänningar i

vår kamp mot immaterialrättigheterna; vi återkräver musik som allmänningar när vi delar musikfiler genom Internet. Vi återkräver frön som allmänningar, och vi delar dem bland våra gemenskaper, som de indiska kvinnorna gör i sin kamp mot transnationella företags bioteknologi. Vi återkräver elektricitet som allmänningar, som i Sydafrika när de gemensamt kopplar in fattiga områden till de nyligen privatiserade elanläggningarna. Vi återkräver vatten som allmänningar, som jordbrukarna i Bolivia har gjort i sin kamp mot privatisering, som stamsamhällen gör i sin kamp mot det inhägnade av Narmadafloren som sker genom dammbygget där.

Politiskt sett är en allmänning med andra ord ett vanhelgande brott mot marknadens dogm, ett kollektiv som agerar utifrån begäret att bryta mot denna dogm, ett återkrävande av det gemensamma rum som har privatiserats, eller en tillbakapressning av marknadernas roll när det gäller att få tillgång till sådant vi behöver.

Allmänningar är former av *direkt* tillgång till social rikedom, tillgång som inte har konkurrerande marknadsrelationer som mellansteg. Allmänningar finns i många former, och medvetenheten om dem dyker ofta upp ur kamper *mot* inhägnader och varufiering. Kamper riktade mot immaterialrättigheter öppnar således upp för frågor om kunskap som allmänningar. Kamper mot privatiseringen av vatten, utbildning och hälsa öppnar för frågan om vatten, utbildning och hälsa som allmänningar.

Kamper mot jordlöshet öppnar för frågor om gemensam mark. Kamper mot miljöförstöring öppnar för frågan om miljöallmänningar. Med andra ord öppnar kamper mot existerande eller hotande inhägnader för frågan om allmänningar.

Allmänningar är därför ett alternativt, icke-varufierat sätt att uppfylla sociala behov, det vill säga att erhålla social rikedom och organisera social produktion. Vi får emellertid inte tro att allmänningar är ett rum där alla får göra vad de vill. Detta är vad vissa ekonomer tror när de för allmänningar på tal för att kunna privatisera, inhägna, dem. De menar att när det finns gemensamma resurser försöker varje individ roffa åt sig så mycket som möjligt av dessa resurser till sig själv, vilket ytterst förstör den gemensamma tillgången. Dessa ekonomer glömmer att när det finns en allmänning så finns det också ett gemenskap bestående av individer som definierar normer, konventioner och relationer sinsemellan.

Om allmänningar ställs mot varufiering, ställs uppfattningen om gemenskaper (horisontella, deltagande gemenskaper) mot de globala marknadernas tävlingsinriktade hets. De globala marknaderna integrerar världens folk genom att ställa den ena mot den andra, genom att ställa livsuppehållen emot varandra. Det är genom dessa tävlingsinriktade strider som produktionsnormer skapas. Gemenskaper är i stället sociala nätverk som bygger på inbördes hjälp, solidaritet och mänskligt utbyte. I den-

na skepnad återfinns gemenskaper överallt där det finns icke-konkurrerande och samverkande relationer människor emellan, och de existerar potentiellt i varje sfär av social handling. Gemenskaper finns redan här; tänk på gemenskapen i din skola, på ditt kontor, i din fabrik. Men gemenskaper kan också skapas genom att man går samman i kamper och solidaritetsnätverk. I gemenskaper kan vi definiera våra produktionsnormer och vår interaktion med varandra, i stället för att bli styrda av dem.

Allmänningar skapas och upprätthålls av gemenskaper, det vill säga av sociala nätverk som bygger på inbördes hjälp, solidaritet och praktiker för mänskligt utbyte som inte kan reduceras till marknadens form, som inte ställer livsuppehållen emot varandra. Tänk dig att du skaffar mat från familjens eller gemenskapens kök, för att ta ett väldigt enkelt exempel. Även om relationen mellan familjen och resten av världen är en marknadsrelation (familjen har köpt maten på marknaden) definieras relationen mellan familjemedlemmarna genom regler som är annorlunda än marknadens; du behöver inte betala någon för att hämta yoghurt i kylskåpet. Givetvis har varje familj sina regler, överenskommelser och vanor för att definiera varje individuell medlems tillgång till mat och andra familjeresurser i största allmänhet. Vissa familjer har en auktoritär struktur, andra är demokratiska, och rent generellt brukar varje gemenskap som delar på tillgång-

ar ha olika typer av gemensamma ordningar för att definiera den norm enligt vilken dess medlemmar interagerar med varandra. Om vi genom att acceptera marknadsrelationer implicit accepterar relationer mellan människor som styrs av att människor ställs mot varandra (oavsett våra demokratiska övertygelser), innebär väckandet av frågan om allmänningar att vi *också* frågar oss *vilka typer* av sociala relationer vi vill ha. Vilka typer av gemenskaper vill vi ha? Och vilka typer av relationer gemenskaperna emellan vill vi ha? Vi kan inte ens väcka dessa frågor inom ramen för kapitalistiska marknader, där normerna för sociala relationer är definierade genom abstrakta mekanismer. Vi kan vara emot rasism och patriarkat, men marknadens mekanismer reproducerar grupper av sådana som har och sådana som inte har utifrån kön och hudfärg. Vi kan vara för mänskliga rättigheter, men samma mekanismer skapar de egenomslösa, de osynliga, de »utslagna« vilkas »mänskliga rättigheter« systematiskt nekas dem. Att vara för demokrati, horisontalitet, deltagande och inkludering i alla våra gemenskaper och samhällen innebär att alla har tillgång till resurser för livsuppehållen.

Genom att tänka i termer av allmänningar och gemenskaper tänker vi egentligen på riktiga alternativ till marknadsrelationer. Det är inte en fråga om lokalt mot globalt. Till skillnad från för några hundra år sedan är det i dag möjligt att utveckla nätverk mellan gemenskaper och allmänningar som

inte är knutna till en plats, kopplade till en lokalitet, vilket var fallet i den gamla byn. Modern informations- och transportteknologi möjliggör utvecklandet av både gemenskaper och allmänningar på både det lokala och translokala planet. Ta till exempel solidaritetsnätverk kopplade till verksamhet som rör rättvis handel. Aktivister från nord åker och besöker kämpande samhällen i syd, som zapatisterna, skapar förbindelser med dem, hjälper dem att sälja deras kaffe i sociala center på olika ställen i Europa och USA (dock inte i snabbköp kopplade till globala marknader och global konkurrens), lär sig från deras sätt att leva, får gåvor i form av deras vänskap, berättelser och musik.

Dessa erfarenheter påminner oss om att det finns en väldigt viktig form av utbyte mellan människor som skiljer sig mycket från den typ av utbyte som uppmuntras av marknaden. Jag talar om »utbyte av gåvor«. Utbyte av gåvor är egentligen en väldigt vanlig form av utbyte som vi sällan är medvetna om, men som är en del av vårt dagliga liv. Jag talar inte om den överkommersialiserade julen eller om födelsedagspresenter, utan om när vi ger till andra utan att kräva någonting tillbaka. Vi hjälper vår vän att flytta eller laga en cykel, vi delar med oss av en del av skörden från vår köksträdgård till våra grannar, vi gör frivilligarbete för en kampanjgrupp, vi undervisar en klass med fattiga barn utan tillgång till skola. Till skillnad från varuutbytet, där allting har ett väldefinierat pris som är uträknat i förväg, kan vi inte

räkna ut vad vi får i utbyte för vår gåva. För det mesta får vi dock något tillbaka. Vår vän kommer en dag att hjälpa oss när det är något vi behöver; våra grannar kommer att låta oss smaka ur deras köksträdgård när den bär frukt, och barnen kommer ge oss ett leende som tack för att vi undervisar, och deras gemenskaper kommer att dela sin mat och sina historier med oss.

Ta en titt på den huvudsakliga skillnaden mellan marknadsutbyte och utbyte av gåvor. Marknadsutbyte bygger på att två parter utbyter likvärdigheter (en vara utbyts mot pengar) och när utbytet är genomfört kan de två parterna försvinna från varandra och båda glömma bort den andre. Varje gång du går in i en butik kan du lika gärna inte känna människorna som du handlar av, eller vara intresserad av deras liv, eller av dem som har producerat varorna du köpt. När det gäller utbytet av gåvor upphör inte utbytet vid en precis tidpunkt. *Gåvan stänger inte relationen mellan olika parter, utan öppnar den.* Varthän kommer gåvan att leda? Det beror på de inblandade personerna, deras karaktärer, om de gillar varandra eller inte, deras livserfarenheter, deras begär, lika väl som på i vilket sammanhang de har mött varandra eller hur mycket tid de har till förfogande för att nära sin relation. Men poängen med utbytet av gåvor är att vad jag ger dig i dag, kan du ge mig imorgon. Det som räknas här är inte utbytet av likvärdigheter, utan skapandet av sociala relationer, sociala band. Folk bygger sociala relationer, skapar förtro-

ende (eller misstro), formar värden och *skapar* gemenskaper genom upprepat givande. Utbytet av gåvor skapar också mönster av ömsesidigt beroende av varandra. Marknadsrelationen gör också detta, men de kapitalistiska marknadernas ömsesidiga beroende styrs av en mekanism som tvingar på individer normer för social interaktion, vilket vi kallar disciplin. Med andra ord bestämmer marknaden priser som varje försäljare måste acceptera eller dö, den bestämmer produktionsrytmen och konkurrensens process, och dessa normer blir allt mer tvingande. I utbytet av

gåvor är det människor själva som aktivt definierar normen för deras interaktion, som ömsesidigt skapar sina värden, de relationer som de är bekväma med att leva i.

Sammanfattningsvis behöver vi fundera på hur allmänningar och gemenskaper redan är delar av våra liv, och på hur vi kan utöka deras roll för att möjliggöra vår kamp mot marknadens blinda krafter och skapa en värld som är rättvis och, viktigast av allt, mänsklig.

*Översättning från engelskan
av Patrik Baard*